

CİHAN AKTAŞ İLE KAMERUN'DA DURMUŞTU ZAMAN ROMANI ÜZERİNE KONUŞTUK

Ferahfeza Erdoğan

■ *Sevgili Cihan Aktaş, geçen yıl itibarıyla yazar olarak kırk yılınızı geride bıraktınız ve bazı edebiyat dergilerinde bunun için adınıza özel sayılar hazırlandı. O hâlde kırk yıllık yazarlık tecrübesinin sizin için anlamı üzerine konuşarak söyleşimize başlayalım isterseniz.*

Öncelikle bu söyleşi için çok teşekkür ederim sevgili Ferahfeza. Bir kırk yılın özetlenmesi elbette çok zor. Açıkçası kırk yıl göz açıp kapayıp geçmiyor; hep yoğun, hareket hâlinde, yirmi yılı iki ülke arasında gidip gelerek ancak severek çalıştım. İlk romanım *Bana Uzun Mektuplar Yaz'ı* (2002) mesela üç büyük şehirde kaleme aldım: İstanbul, Bakü, Tahran. Yurt dışındayken Türkiye'yle bağlarımı korumamda yazarlığımın katkısı büyük. Ülkeler arasında gidip gelirken dilim vatanım oldu diyebilirim. Bu arada hiç de ev hayatına düşkün biri değilken, anne olarak yazmayı sürdürme imkânı beni eve ısındırdı. Bir bakıma yazmak için mimarlığı bıraktım ve pişman olmadım. Kırk yılın son on yılına şehir çalışmaları ve bununla ilgili kitapları da sığdırarak mimarlık diplomama olan borcumu da ödemeyi umdum. Yazdığım ve yazmak istediğim romanlarda bana okumayı sevdiren ve sarsıcı bir dille hayatın farklı yüz ve katmanlarını öğreten yazarların etkisinin de altını çizmeliyim.

Son romanınız Kamerun'da Durmuştu Zaman'a gelecek olursak; adından da anlaşılacağı üzere konusu bir Orta Afrika ülkesi olan Kamerun'da geçiyor. Niçin Kamerun?

Oldum olası bir Afrika romanı yazmak istiyordum, bu da bir Afrika ülkesinde birkaç ay yaşamayı gerektirirdi. Eniştem Kamerun'da bir demir çelik fabrikasında çalışmaya başlayınca zamanın geldiğini düşündüm. 2019'un Kasım ayında kız kardeşim Aynur'la Douala'ya doğru yola çıktık. Romanı yazmaya da zaten o andan itibaren başlamış oldum.

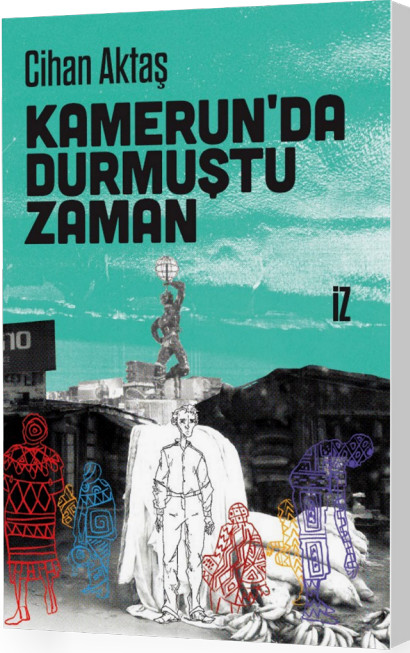
Romanın daha ilk satırlarında eserin başkarakteri Yiğit'in eşi Rahşan için söylediği "Beni işte böyle olduğum için sevdiğini söylerdi ama başka türlü olamadığım için de ayrılmak istedi." cümlesiyle evliliklerde yaşanan ve yenellenebilecek bir yanlışın altını çiziyorsunuz sanki?

Bir insanı olduğu hâliyle benimse-dikten sonra zaman içinde onun değişmesini talep etmek, evlilik anlaşmazlıklarında sıklıkla karşımıza çıkıyor. Bunun da çeşitli sebepleri arasında en yaygın olanı, aşk. Âşık olunanın siması veya huyu suyu, aşkın tutkulu dönemlerinde, taraflarca bir tül perdenin gerisinden izlenir sanki. Aynı evin içinde sonsuzca rol yapamazsınız. Zaman içinde yeniden tanınan kişinin aslında öyle olmadığı, değiştiği öne sürülür; "Sen bu değilsin!" serzenişinde bulunulur mesela ve o kişiden aslına dönmesi talep edilir. Bu konudaki kavrayış eksikliği, sevgi gibi saygıyı da ortadan kaldırmaya başlar. Romandaki çiftimizi sarmalayan büyü ise Yiğit'in işsizliğiyle birlikte hızla dağılma gösteriyor. Çünkü erkeğin işsizliğine kadının kine olduğu kadar tahammül gösterilmiyor. Toplumsal yargılar nedeniyle işsiz bir erkek, sadece evinde değil eş dost arasında da güçsüz ve yeteneksiz bir erkek muamelesi gördüğü ölçüde kırılmanlaşıyor. Zaten bir Afrika romanı yazmaya hazırlanıyordum zihnim. Son on-on beş yıl içinde pek çok boşanmış ve işsiz kalmış genç erkekte gözlemlediğim bu kırılmanlık hâli çıkış noktam oldu. Kahramanım için burada veya orada bambaşka bir hayata başlama umudu kurtarıcı olabilir.

Aslında bir nevi "metropolün kustuğu" insanlardan birini anlatıyor gibisiniz Yiğit'in şahsında, değil mi?

Öyle denilebilir ancak Yiğit ikrah ettiği için de metropolün kendisini kusmasına izin veriyor. Tekrar tekrar aynı şeyleri denemek, sevmeden çalıştığı işlerden kovulmamak için çaba göstermek istemiyor. Bu açıdan rahat hareket etmesi de iki ablasına duyduğu güvenle ilgili. Sıfırı tüketmiş biri sayılmaz aslında ama elbette ablalarının himayesinde yaşamayı da bir yenilgi saymaktan kendini alamıyor.

Romana şöyle kuşbakışı bakacak olursak; Yiğit bir yıl önce boşanıyor. Hayatında yeni bir sayfa açmak için Kamerun'a gidiyor, ablası Binnaz'ın teklifini kabul ederek. Yiğit'in büyük umutlar bağladığı, çok beklentiler yüklediği bir yolculuk oluyor sanki bu Kamerun gezisi. Bu anlam üzerine konuşalım isterseniz.

Yiğit, Kamerun'a yerleşme kararıyla gidiyor ve ilk günlerden itibaren Douala şehrini keşfetmeye çalışıyor. Aşk ve iş hayatında başarısız olduğu gibi ablasının himayesi olmasa bir bakıma evsizdir de. Douala'da kalacağı üç ay boyunca yaşadığı semti tanıyarak çevre edinmeyi amaçlar. Eniştesi fabrikada geçirir zamanının çoğunu, ablası ise gençlik düşlerinin gerisinde kaldığı hissiyle bir muhasebeye düşmüştür, rutin ve sınırlı kalmasını pek umursamadığı dünyasındadır. Yiğit bu şehirde yeni bir başlangıç yapmanın son şansı olduğuna inanır,

aksi hâlde şimdilerde “ev genci” diye adlandırılan milyonlarca gençten birine dönüşecektir. Hiç bilmediği bir şehri ve insanlarını kendi adımlarıyla ve çabalarıyla tanıdıkça kendine ait kılacağını düşünür Yiğit. Yeni bir başlangıca öylesine inanır ki depresyon ilacını bırakır. Yeni bir aşka tutunma ihtiyacı da böylelikle hasıl olur belki de...

Romanda evlilikte uyumunu yakalayamayarak boşanmış genç bir çiftten bahsederken yeni kuşağın evlilik anlayışını, evliliğe yüklediği anlamı da eleştiriyor olabilir misiniz?

Eleştiriden ziyade bir anlama çabası diyebiliriz. Evlilik asla iki kişinin meselesi değildir, bu nedenle dönemlerin karakteri açısından ele alınmalı evlilik sorunları. İş icabı yoğun trafikte şehrin bir ucundan diğer ucuna gitmek, çocukların eğitimi, üst üste gelen ekonomik krizler, göçler, artan kiralara... Ne diye baba evimdeki rahatımı bozayım, deme noktasına geliyor gençler. Dahası, tek kişilik hayat tasavvurları için bile ev sahibi olmayı hayal edemez hâlde geldikleri için gündelik konforlarını sürdürme tesellisine sığınıyor, gününbirlik yaşıyorlar. Elbette bütün olumsuzluklara rağmen evleniyor ve evlenme hayali kuruyor insanlar. Yalnızlık Allah'a mahsus, demiş eskiler.

Size de soralım o hâlde; evlilikte ahenk nasıl yakalanabilir, eskiler bu ahengi nasıl yakalayabilmiş?

Eskilerin yakaladığı ahenk, kurulu bir yapıya has; hazır verilen, hazır bulunan

bir nitelik. Kişiler buna yatkın olmasalar bile yapı veya gelenek bunu gerektirdiği için ister istemez uyum gösteriyorlar. Şimdilerde alışlagelmiş o ahengin yaşadığı dağılma, yeni bir ahenk oluşumuna yönelik sorumluluğa işaret ediyor kanımca. Kadın ve erkeğin birbirine karşı beklentileri eskiden ailelerinin beklentilerinin gerisinde olurdu. Çekirdek aile bile tek kişilik ebeveynli yapıya dönüşüyor. Aile esasında çocuk temelli bir kurum. Çiftler çocuk için bir ahenk oluşturmaya çalışıyorlar. Hâlihazırda dijital teknolojiyle yaygınlaşan görsel ağırlıklı kültür, ergenliğin uzayıp gitmesi yönünde besliyor bilinçleri. Bunun anlamı, sorumluluk boşluğudur. Kuşaklar boyunca uzayıp gitmesi mümkün olmayan bir boşluk bu. Yiğit de bunu seziyor, “Yine geleceğim.” diye söz veriyor kendi kendine. Kamerun’dan ayrılmaya mecbur kaldığında, “Geri döneceğim.” diyor. İnsan başkalarına karşı sorumsuz bir hayat sürdürebilir ama insanlık için bu mümkün değil.

Romanın ikinci bölümünde Yiğit’e eşinin söylediği ve bana göre bir nokta atışı kabul edilebilecek “Kusura bakma, uğradığın haksızlıklar yüzünden hayata küserek bende suçluluk duygusu uyandırmana izin vermeyeceğim.” cümlesini açar mısınız?

Bu elbette Yiğit’in boşandığı eşi Rahşan’ın bir yargısı. Yiğit, başına gelenler yüzünden yeterince destek olmuyor diye eşine sitem edebilir ama herhâlde okuyucu onun kırgınlık veya küskünlüğünün karşısındakini sindirmeye yönelik olmadığını anlamış olmalı. Yiğit, el bebek gül bebek yetiştirilmiş, tekne kazıntısı biricik oğul, hep destek görmüş, yenilgiye alışık değil. İşsizlik ve maruz kaldığı iftiralara tahammül edebilecek şekilde dayanıklı olmadığını kendisi de zamanla fark ediyor. Evlendikleri sırada henüz sınanmamış kırılabilirliği, güçlü bir kişiliği olan Rahşan’a sempatik gelmiş olabilir. Ancak Yiğit’in annesinin ölümü, babasının yeniden evlenmesi, haksız bir şekilde işten atılması ve iş arama girişimlerinin hep başarısızlıkla sonuçlanması düşünüldüğünde, kim olsa bir şekilde etkilenirdi.

Aslında o cümle, romanın merkezinde yer alan Yiğit’in karakterinin kumaşını da bize veriyor gibi; sonuçta çok alıngan, küsmelere doyamayan, başarısızlıkları için hep bahaneler üreten bir kişi midir Yiğit?

Elbette doğduğu ailenin yapısının, Yiğit’in hayatın zorlukları karşısında direnme gücü kazanmasına olumsuz bir etkisi olduğunu göstermek istedim. Fakat dönemin ruhu da kahramanımızdan yana değildi. Hem kuşağı erkeklerin görece kırılabilirliği hem teknolojik bir devrime özgü handikaplar Yiğit’ten daha dayanıklı bir karakterin de tahammül gücünü tüketebilirdi.

Buradan yola çıkarak sormak isterim, çocuk yetiştirirken -özellikle de erkek çocuğu- anneler hata mı yapıyor bizim kültürümüzde?

Anneler kültürümüzde erkek çocuklarına özel bir önem vermişlerdir elbette. Bazen büyük oğul bazen de küçük oğul önem kazanır. Ocağı o tüttürecek, çifte çubuğa sahip çıkacak, belki de çile çekmiş annesinin yüzünü nihayet

güldürecek... Gerçi kent hayatında artık çekirdek aileler arasında gidip gelmek suretiyle de olsa daha çok kız evlat geliştiriyor geniş aile düzenini. Ancak tarım toplumuna has oğulun aile ocağını tütüreceği esasına dayalı telakkinin kültürdeki yerini koruduğu da muhakkak.

Bu romanı yazarken sanırım epey arşiv çalışmaları da yapmışsınız; 1930'lu yıllara kadar gidererek, o dönem gazetelerini taradığınızı anlıyoruz. Keza Kamerun üzerine de hayli bilgi var romanda. Bu da romanın hazırlık aşamasının epey uzun sürdüğünü gösteriyor.

Afrika'ya yönelik ilgim zaten hep vardı. *Şirin'in Düğünü* isimli romanımdaki Ferhat karakterini temsil eden "Kürşat" adlı kahramanım, umutsuz aşkı yüzünden Nizami'nin Ferhat'ı gibi intihar etmemiş, Afrika'da su kuyuları açan bir gruba katılmıştı. Douala'da, dört yıl önce yayımlanan bu romanım aklıma düştü: Ferhat hangi Afrika ülkesine gitmişti, hatırlayamıyordum, pdf'ine baktım. Meğer Kamerun'a gelmiş. Roman kurgumu daha bir heyecanla benimse-dim bu ayrıntıyla birlikte. Kahramanım eğitilmiş bir işsiz ve eğitilmiş işsizliği üzerine ısmarlama bir tez yazdığı için de bu bağlamda araştırmalar yapmış-tım elbette.

Evet, romanda Afrika'da açılan su kuyularına da yer verilmiş. Biraz da eleştirel bir değini olmuş.

Çünkü çok şikâyet duydum. Kuyu açılıp öylece bırakılamaz, gerekli aletlerin sürekli temini bir şekilde sağlanmalı. Bozulan kuyuyu bir daha aramamak da tuhaf, kuyu körleşebilir. Ayrıca açılacak kuyu yerinde isabet edilmesi de gerekiyor ki kısa bir süre sonra kuyu kurumasin. Elbette bu alanda ihlasla çaba gösteren herkes takdir ve teşekkürü hak ediyor.

Şimdi biraz da Yiğit'in peşine takılarak romandaki Kamerun'a gidelim biz de ve onun tespitlerindeki ayrıntılara odaklanalım. Beyaz adamın siyah adamı sömür-mesi konusu mesela... Bu ayrıntıları bir nevi beyaz adamın günah çıkarması ola-rak da algılayabilir miyiz?

Elbette ancak Douala'nın gündelik hayatına aşina oldukça "beyaz" ve "siyah" gittikçe birer metafora dönüşüyor kahramanımızın nezdinde. Lüks villalarda yaşayan sömürgecilerin temsilcisi yerliler de çoğu zaman birer "beyaz" gibi yabancı ve uzak kalıyorlar toplumsal sorunlara. Bir ülkenin halkı Frankofon ve Anglofon diye ikiye bölünüp ölümcül savaşlar yaşıyor. Yiğit, kendi ülke-sinde yıllarca ötelendiği için, Douala mekânlarında beyaz adam muamelesi görüşüne hayret ediyor aslında.

Fortuna ise Kamerunlu, Yiğit'in ablasının evinde çalışan yerli bir kadın, güzelliği ile Yiğit'i kendine hayran bırakan. Onun şahsında yerli kadınların hayata bakı-şını da vermeye çalışmışsınız sanki.

Öyle denilebilir. Yiğit çocukluğundan itibaren güçlü kadınların himayesinde yaşıyor. Yetişkinliğinde de güçlü kadınlara doğru çekiliyor ancak onların ya-

nında da bir var olma savaşına giriyor kendince. Fortune, güzelliğinin yanı sıra ev işçiliğinin sınıfsal göstergeleri dâhil pek çok yerleşik yargıya kafa tutan kişiliğiyle de etkiliyor kahramanımızı.

Üstelik beyaz adamın Kamerun'da açtığı iş yerlerinde çalışan yerli erkekleri de anlatarak bizim onlara kendi kültür anlayışımızla bakışımızdaki yanlışın da altını çizmeye çalışmışsınız. Sizce yanlış olan nedir bu tespitlerde?

Kuzeyden güneye, Afrika'ya gidip o ülkedeki ham madde ve ucuz işçi potansiyeliyle iş alanları açarak çevre kirliliği oluşturmak başlı başına sorgulanması gereken bir kötülük. Üstelik yerli işçiye Kuzey'in emek ve zaman anlayışını dayatıyor ve bu dayatmaya tamamen teslim olmayan işçiye de neredeyse medeni olmamakla suçlamaya başlıyorlar.

Kolonyalist zihin yapısına sahip beyaz adamın Kamerun'daki yerli halka bakışı da Müslümanlık ile bağdaşmıyor olsa gerek.

Bunda hiç şüphe yok. Ancak kapitalizme teslimiyeti gelişme olarak takdim edenler, dünyanın her yerinde paranın dini imanı olmadığına dair klişeleri öne sürerler hep.

Yiğit'in, annesi yerine koyduğu ablası Binnaz'ın ise her türlü toplumsal aksaklığı eğitim sistemine yüklemesine ne demeli peki?

Mevcut eğitim sisteminde bir yer bulamamanın burukluğunun da rolü var bunda. Üstelik geçmişte de eğitim sisteminde elinden alınan yer için ortaya konulan büyük direnişin aktörlerinden biridir Binnaz. Direniş öylesine yüksek bir zemine çıkarmıştır ki mensuplarını, o da mesleki hayatını ancak bu zemine özgü bir ahlakın ölçüleriyle mümkün görür. Her olguya veya olaya o yükseklikte geliştirdiği kıstaslarla bakmaktan kendini alamamaktadır.

Yiğit'in sık sık gördüğü rüyalar da okura önemli mesajlar veriyor sanki. Jungvari bu yaklaşımınızdan tahmin ediyorum ki rüyalara önem veriyorsunuz.

Yiğit âdeta can havliyle geldi Kamerun'a. Yer değiştirmenin, kafasındaki bitmemiş muhasebeyi sona erdireceğini sanıyor, cevaplandırılmamış soruları memlekette bırakacağını umuyordu. Gündüzleri düşüncelerinden kaçmayı başarsa da uykusunda tamamlanmamış muhasebeler bir şekilde rüyalar yoluyla kendini hatırlatıyor olmalı.

Romanda toplumsal eleştiriler olduğu kadar aşk kavramına da eleştirel yaklaşıyor. Aşkın tanımı değişti mi günümüzde?

Her dönemde, dönemin özelliklerine göre yeni tanımlara gidilir aşk konusunda. Aşk hiçbir dönemde günümüzde olduğu kadar tecimsel alan tarafından istismar edilen bir kavram olmamıştı. Bütün zamanların gerçeği şu ki aşktan öğrenme ve bunun kıymetini bilmeye çok az insanın gücü veya yüreği yetebilir. Aşk tutkuyla kavrulana dahi temellük konusunda sınırlarını fark etmeyi öğretebilmişse sahibidir gerçi. Varlıkta değil yoklukta sınanır aşk ve günümüz

insanı yokluk karşısında çok donanımsız, çevresiz, güçsüz. Aşk sevgiye dönüşecek fırsatı nadiren buluyor günümüzde, çünkü sadece hesapsız âşıklar onu sevgiye dönüştürebilirler.

Bu romanı yazarken gençleri de çok iyi gözlemlemiş olmalısınız. İlgi alanlarını özellikle... Mesela Yiğit'in bir sığınak olarak gördüğü dijital platformlar üzerinde çokça duruluyor.

Dijital platformlar Yiğit için hem sorunlarından kaçış hem hazırladığı metin ve Douala'da kurmayı umduğu hayat için bir öğrenme hem de eski karısının hayatını izleme imkânı sunuyor. Fakat kendi kendini kandırabilen bir yapısı yok kahramanımız. Er geç karşılaşacağı somut hayat için hazırlık yapma konusunda az çaba göstermiyor yabancıları olduğu şehirde.

Bana göre roman sanki bitmemiş gibi hatta bile isteye bitirilmemiş gibi... Romanı her okurun kendi dünya görüşüyle bitirmesini beklemiş olabilir misiniz?

Esasında her roman açık uçludur, hep bir sonrası vardır. Roman bir hayat kesiti bana göre, bir şeyler tamamlanır ama yanı sıra başka düğümler sökün eder. Romanın sonunda Puşkin'in büyük eseri *Bronz Süvari*'ye bir gönderme de bulunmak istedim: "Yine geleceğim, geri döneceğim, henüz her şey bitmedi..." Okurun Yiğit'in kendi kendine verdiği bu söze güvenmesini isterim.

Oldukça velut bir yazarsınız; farklı alanlarda peş peşe pek çok eser vücuda getirmeniz hayranlık uyandırıcı; gezi yazıları, sinema üzerine inceleme, araştırma yazıları, öykü, roman... Bu yazma disiplininiz üzerine genç yazar adaylarına hatta okurlara neler söylemek istersiniz?

Çok teşekkür ederim sevgili Ferahfeza, bu teşekkürüm dikkatli okumanız ve özenli sorularınız için de elbette. İnşallah, dilerim anlamlı bir çaba içindeyimdir. Bu yolda önemsedğim sorun ve temaların peşini bırakmadığımı söyleyebilirim. Bazen mecburen kısa sürse de her gün çalışmanın bir öğreticiliği var. Bunun yanında çok yönlü okumayı sürdürüyor, az veya çok olsun, hemen her gün masa başına geçmeye özen gösteriyorum. Eskiden geçmiş kuşakları tanımaya çaba gösterirdim, şimdi gençleri tanımaya gayret ediyorum. Sosyal medyaya çok az zaman ayırıyorum. Ancak film izliyorum, müzik dinliyorum. Bir de sabah egzersizlerini aksatmıyor, gün içinde de mümkün olduğunca farklı sokaklara dalıp çıkacak şekilde yürüyüşe çıkıyorum.